

Stockholm den 13 maj 2015

Kulturdepartementet
Enheten för konstarter och internationell samordning
Sara Hurni Åsberg
Drottninggatan 16
103 33 Stockholm

Svar på promemoria (Ku2015/01253/KI) från Kulturdepartementet angående inordnande av Statens centrum för arkitektur och design i Moderna museet – en kraftsamling för konsten, arkitekturen och formen.

I Kulturdepartementets förslag om att inordna Statens Centrum för Arkitektur och Design (ArkDes) i Moderna museet anges det övergripande syftet vara att ”skapa bästa möjliga organisatoriska förutsättningar för det arbete som nu bedrivs av de befintliga myndigheterna”.

Det är väl känt att Moderna museet och ArkDes, dessförinnan Arkitekturmuseet, länge haft svårt att komma överens i frågor om praktisk samverkan. Detta är numera löst sedan en organisatorisk samordning mellan Moderna museet och ArkDes, avseende personal- och ekonomifunktioner, säkerhet, informationsteknologi, samutnyttjandet av gemensamma lokaler m m har genomförts och fungerar väl utan att de två myndigheternas självständighet har upphört. Förslagets övergripande syfte synes därmed vara uppfyllt.

Konstakademien har tidigare framfört starka invändningar först mot att tillföra dåvarande Arkitekturmuseet uppgifter inom form och design och sedan mot att omvandla Arkitekturmuseet till Statens Centrum för Arkitektur och Design (ArkDes). Akademien varnade flera gånger för att sammanslagningen av två sinsemellan alltför olika områden skulle innebära problem för bägge då ansvarsområdet skulle bli alltför stort och komplext. Akademiens farhågor har besannats. Både arkitektur och form/design har marginaliserats. ArkDes har blivit ett misslyckande därför att arkitektur respektive form/design är varandra alltför olika och inte låter sig samordnas på det enkla sätt som Kulturdepartementet under olika regeringar har trott.

Om arkitektur och design nu inordnas under en ännu större institution, där huvudintresset med all säkerhet förblir den fria konsten, så är risken uppenbar att båda arkitektur och form/design ytterligare marginaliseras. Den ”kraftsamling för konsten, arkitekturen och formen”, som kulturdepartementet säger sig vilja uppnå, riskerar för arkitekturens och designens del att blir det motsatta – en förminskad och mer begränsad uppmärksamhet liksom en förminskad och mer begränsad diskussion om viktiga frågor med räckvidd långt utanför konstens område.

Olika konstområden

I motsats till konst är arkitektur och design tillämpade konstområden, som båda är starkt påverkade av andra faktorer i samhället än det konstnärliga skapandet.

Arkitekturen formas inte bara av arkitekter utan av komplexa processer i en omfattande byggvärld som styrs av många aktörer, vilka idag har större tyngd och inflytande än arkitekter. Villkoren för arkitektens arbete bestäms av ekonomiska krafter, men också av politiska beslut och regelverk inom byggande och stadsplanering. Samtidigt får resultatet i form av hus och stadsmiljöer avgörande betydelse för människors vardagsliv. Arkitekturen är därför en central samhällsfråga som måste diskuteras utifrån sina villkor.

Ett arkitekturmuseum har att verka i denna breda kontext. Dess uppgift blir då inte bara att visa arkitektur som formuttryck, utan också att kritiskt granska det som byggs nytt liksom de förändringar som genom ombyggnader och förvaltning sker i den redan byggda miljön. Till uppgiften måste höras att föra en initierad debatt kring arkitekturens historia, villkor och framtid. En angelägen fråga är hur svensk arkitektur på nytt ska kunna uppnå en kvalitet i nivå med den som en gång gjorde Sverige till en internationellt uppmärksammad arkitekturnation. En sådan debatt måste föras med gedigen kunskap om både historia och de villkor och förutsättningar som gäller för det samtida och framtida byggandet.

Design måste på samma sätt relateras till sina olika samhällskontexter - industridesign har sin kontext, handikappdesign en annan och mode ytterligare en annan osv. Design är ett vittförgrenat ämnesområde som berör i princip alla ting och all fysisk miljö. Design är också en ovillkorlig del av all tillverkningsindustri och därmed även vår framgång som exportnation. Design skall medverka till att uppfylla en rad mänskliga och tekniska behov - inte minst att göra oss lyckligare i vardagen.

Svensk design har många, även internationellt uppmärksammade, höjdpunkter som måste visas upp och vårdas. Ett formmuseum måste, utöver att visa form och design, också ha till uppgift att informera om och debattera formens vittförgrenade betydelse i samhället. Att inspirera till kreativitet inom formens område bör också vara en viktig uppgift. På nationell nivå behövs en central institution för svensk design, i praktiken ett designmuseum. Liksom ett arkitekturmuseum kräver det gedigen kunskap om både historia och samtid.

För såväl arkitektur som design krävs alltså en mycket medveten förvaltning och utveckling av kunskap inom respektive ämnesområde. Att döma av promemorian saknar förslagsställarna helt insikter om sådana fundamentala krav. Ordet historia nämns knappast alls i texten.

Internationell erfarenhet visar att när arkitektur och design förs in på konstmuseer så reduceras dessa ämnesområden till att arkitekturritningar och designföremål visas som konstobjekt frigjorda från sin kontext. Konstmuseer har sina kvaliteter men är därmed inte skickade att hantera de samhällsrelationer som gäller för arkitektur och design. De internationella exempel som i promemorian framhålls som goda förebilder på samordning av konst, arkitektur och design kan också beskrivas som exempel på det helt motsatta.

Konstakademien anser att konst, arkitektur och design var för sig är viktiga kulturområden som kräver var sitt starkt och självständigt museum där samlingar kan utvecklas, vårdas och hållas väl tillgängliga, där tillfälliga utställningar av stort intresse kan ordnas och debatter kan föras med hög kompetens. Endast genom att vara självständiga, med var sina högt kvalificerade ledare kan dessa museer utveckla den spetskompetens som krävs och därmed bedriva verksamheter av hög kvalitet. Självständighet är en förutsättning för rekrytering av kompetenta chefer.

Arkiv och samlingar

Inom ArkDes finns det stora arkitekturarkiv som under drygt 50 år byggdes upp av Arkitekturmuseet. Det finns bara ett sådant arkiv i Sverige och arkivet är därför av mycket stor betydelse för forskning om svensk arkitektur och byggande. Det har även internationell betydelse och besöks ofta av forskare från andra länder i Europa, samt från USA och Japan.

En grundplåt i detta arkiv utgörs av en betydelsefull deposition från Konstakademien. Depositionen omfattar arkivmaterial efter framstående svenska arkitekter verksamma från det sena 1800-talet till början av 1900-talet. Konstakademien har därför ett särskilt intresse och ansvar för ArkDes arkitekturarkiv.

Att förvalta och vidareutveckla ett arkiv av den nationella dignitet och det internationella intresse som det här gäller, kräver inte bara en museiledning med ämneskunskap på expertnivå, utan också en stab med gedigna kunskaper i svenskt arkitekturhistoria. Arkivet tyngdpunkt gäller 1900-talet men Konstakademien vill särskilt betona att arkivpersonalen måste ha god kunskap också om grunder till det moderna samhället i 1800-talet.

Stor insikt om svensk arkitektur och byggande är särskilt viktig vid nyförvärv till arkivet. Arkivet skall dokumentera inte bara det främsta inom svensk arkitektur utan också det mer genomsnittliga byggandet och det mer normala stadsbyggandet.

Inom formens område är arkivförhållandena mer splittrade och komplicerade. Formgivarnas efterlämnade material och prototyper finns spridda på många olika arkiv och det hör därför till forskningsarbetet att lokalisera dessa. För att underlätta forskningsarbetet om form och design skulle en samordning av arkiv vara av stort värde.

Sverige behöver ett formmuseum

Sverige saknar ett självständigt statligt formmuseum som med kompetens kan vårda och utveckla samlingar, bedriva en publik verksamhet med god kvalitet samt föra en debatt om form- och designfrågor med hög och självständig kompetens. Detta är mycket anmärkningsvärt och en allvarlig brist ur ett nationellt perspektiv. Det innebär också en stor brist i vår förmåga att visa vårt formgivningsarv och vår samtida formgivning för en internationell publik liksom att delta i internationellt samarbete om dessa frågor. Att ett formmuseum måste ha samlingar av form och design är självklart.

Nationalmuseum är det statliga museum som har betydande samlingar av konsthantverk från olika tidsperioder inklusive samtida form och design. Inför återflytten till lokalerna på Blaiseholmen planerar museet för att organisera dessa samtida samlingar i ett särskilt Formmuseum. Detta är visserligen inte ett självständigt museum men ett initiativ som kan vara ett viktigt steg på väg mot det självständiga formmuseum som vi saknar. Konstakademiens uppfattning är att Nationalmuseums initiativ och vilja i detta avseende bör ges allt tillgängligt stöd och att staten därutöver bör verka för etablering av ett helt självständigt Form- och Designmuseum.

Samverkan

Det är uppenbart att konst, arkitektur och form/design har beröringspunkter. Men särarten inom de tre områdena är så stor att de primärt måste utveckla sin kompetens var för sig inom tre självständiga museer. Samtidigt behöver museerna i tematiska utställningar samverka för att skildra hur samhällstendenser och konstnärliga uttryck finns parallellt inom de olika konstarterna. Det finns också gränzoner att klargöra och överbrygga med avseende på samlingar, internationell samverkan och mycket annat. Exempelvis har Arkitekturmuseet länge tagit ansvar för inredningsarkitektur även om enskilda möbler ofta kan hänföras mer till form/design än till byggnader.

Mötesplats

Med all rätt förväntas kulturinstitutioner relatera sina samlingar och sitt ämnesområde till det omgivande samhället. Som tydligt påtalas i kulturdepartementets promemoria gäller detta i hög grad för arkitektur och form/design. ArkDes, och tidigare Arkitekturmuseet, har genom en så kallad mötesplats fått dess uppgifter mer tydligt och mer långtgående utpekade än som är normalt för kulturinstitutioner. Samtidigt är innebörden av mötesplats otydligt formulerad särskilt som ArkDes inte varit utrustad med någon som helt befogenheter. Uppdraget som mötesplats innebär enbart samtal utan några som helt förpliktelser för någon part.

Konstakademien anser att ArkDes uppdrag som mötesplats varit otydligt och krävande utan förutsättningar för myndigheten att genomföra några som helt förändringar. Akademien anser att kulturinstitutioner skall ta relationerna till det omgivande samhället på fullt allvar men inte vara ålagda ansvar som de inte får befogenheter att leva upp till. ArkDes uppdrag som mötesplats innebär en allt för detaljerad styrning. Kulturinstitutioner bör själva ha ansvaret för hur de utformar och använder sitt arbete med omvärldsrelationer. Kulturinstitutioners trovärdighet måste bygga på deras fristående ställning.

Olycklig brådska

Konstakademien finner det anmärkningsvärt att de genomgripande förändringar som föreslås i kulturdepartementets promemoria ska genomföras så skyndsamt att man inte ens vill invänta resultatet av pågående utredningar som har nära kopplingar till de berörda ämnesområdena. Det gäller särskilt kulturdepartementets egna utredning om ”Gestaltad livsmiljö - en ny politik för arkitektur, form och design”. Inom detta politikområde borde rimligtvis två specialmuseer för arkitektur respektive form/design höra till samhället viktigaste resurser att i kraft av sin fristående ställning uppträda som kulturinstitutioner med stor trovärdighet. De förändringar som departementet nu förslår, föregriper och låser därmed utredningens möjligheter att föreslå en mer genomtänkt helhetssyn på området.

Sammanfattning

Konstakademien anser att konst, arkitektur respektive form/design är tre olika konstområden vilka måste vara företrädna av tre var för sig självständiga museer där hög kompetensen inom de respektive områdena kan utvecklas oberoende av varandra. I beröringspunkterna mellan de tre områdena skall de tre museerna samverka.

Konstakademien vill bestämt avråda från att Statens Centrum för Arkitektur och Design (ArkDes) inordnas i Moderna museet.

Konstakademien föreslår i stället att de resurser som finns inom ArkDes delas. De resurser som tillförts ArkDes med inriktning mot form och design bör överföras till Nationalmuseum som en öronmärkt förstärkning av det Formmuseum som Nationalmuseum avser att etablera. Övriga resurser inom ArkDes bör användas för att återupprätta ett Arkitekturmuseum.

Det bör vara förhållandevis enkelt att på ett övergripande sätt beskriva denna uppdelning av ArkDes och därmed formulera ett inriktningsbeslut. Däremot kan det vara svårt att i detalj avgöra hur uppdelningen av ArkDes resurser kan ske och genomföras. Konstakademien föreslår att en organisationskommitté får i uppgift att i detalj utreda hur uppdelningen av ArkDes bör ske samt att övergångsvis leda ArkDes verksamhet under dess avveckling. Med detta upplägg bör det vara möjligt att också beakta resultatet av utredningen om Gestaltad livsmiljö.

Detta yttrande har beretts av ledamöterna Jonas Bohlin, Eva Eriksson och Jöran Lindvall samt behandlats av Akademien in pleno den 27 april 2015.

Susanna Slöör
Ständig sekreterare